

Fot. A. Wyrkrota

Prof. dr hab. Andrzej Marek Wyrwa (1955-2022)

„Pan na Lednicy” – wspomnienie
o prof. Andrzeju Marku Wyrwie (1955-2022)

‘Master of the Lednica’ – memories
of prof. Andrzej Marek Wyrwa (1955-2022)

Profesor Andrzej Marek Wyrwa, humanista, naukowiec, historyk i archeolog, menedżer kultury – świetny organizator wielu projektów naukowych i popularnonaukowych, wykładowca na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (przez prawie 40 lat wykształcił kilka pokoleń studentów i doktorantów), „Pan na Łeknie” (badania archeologiczne w latach 1982-2008) i „Pan na Lednicy” (przez 14 lat zarządzał Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy), redaktor wielu monografii, serii wydawniczych i czasopism, pionier badań interdyscyplinarnych, pozwalających uzyskać względnie całościowy obraz przeszłości. Człowiek dobry, po prostu rodzinny (dumny z wnucząt), szanowany przez władzę i w wysokich kręgach kościelnych, przyjaciel artystów (znał się na sztuce – grał na skrzypcach, pisał utwory literackie, malował i rzeźbił) i pomysłodawca „Nagrody Lednickiego Orła Piastowskiego”, organizator niezapomnianych obchodów 1050. rocznicy Chrztu Polski (Dzwon Mieszka i Dobrawy) oraz budowniczy trzeciego – po zniszczeniu w 1. poł. XI wieku – mostu pontonowego na wyspę.

Urodził się w Krzyżu Wielkopolskim 22 marca 1955 roku. Dzieciństwo spędził w rodzinnym Drawsku, gdzie ukończył szkołę podstawową, potem naukę kontynuował w Liceum Ogólnokształcącym im. Henryka Sucharskiego w Krzyżu Wlkp. (lata 1970-1974). Lektury, ruiny, mury i kościoły w okolicy oraz poznawanie miejsc historycznych w czasie niezapomnianych wczasów rodzinnych w wagonach PKP wcześniej rozbudziły Jego zainteresowania przeszłością. Dlatego po maturze wybrał historię (specjalizację nauczycielską) na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM). Od

1975 roku, czyli drugiego roku, studiował w trybie indywidualnym pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Strzelczyka. Na trzecim roku historii rozpoczął studia na drugim kierunku – archeologii. Pracę magisterską z historii pt. „Geneza i początki klasztorów cysterskich w Wielkopolsce” napisał pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Strzelczyka (1978). Natomiast trzy lata później ukończył archeologię na podstawie pracy „Rola kamienia w kulturze wczesnośredniowiecznej Polski” zrealizowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Żaka.

W 1979 roku rozpoczął studia doktoranckie z zakresu historii i teorii kultury. 20 maja 1985 roku obronił doktorat – „Kronika Albertyka z Trois-Fontaines jako źródło do dziejów Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej” (promotorem był prof. dr. hab. Jerzy Strzelczyk). W 1996 roku otrzymał stopień dr. hab. na podstawie dorobku i pracy pt. „Procesy fundacyjne wielkopolskich klasztorów cysterskich linii altenberskiej. Łekno, Łąd, Obra” (1995), w następnym roku został profesorem nadzwyczajnym, a w 2004 roku profesorem zwyczajnym.

Od 1984 roku był pracownikiem naukowym Instytutu Historii UAM w Poznaniu i całą swoją karierę naukową związał z tą uczelnią. Prowadził zajęcia z historii ziem polskich i kultury wczesnośredniowiecznej, historii średniowiecznej Polski i powszechnej. Z wielkim zaangażowaniem i pasją prowadził seminaria magisterskie (studia stacjonarne i zaoczne) z zakresu monastycyzmu i historii kultury na ziemiach polskich. W latach 2004-2009 wykładał też w Wielkopolskiej Wyższej Szkole Turystyki i Zarządzania w Poznaniu. Często wspominał trzech mistrzów: prof. prof. Kazimierza Tymienieckiego (1887-1968), Gerarda Labudę (1916-2010) i Jana Żaka (1923-1990).

Pan Profesor nazywał siebie badaczem i „cystersologiem” (lubił wykopaliska i prace terenowe – w Łeknie, Łądzie i Tarnowie Pałuckim). Badania nad zakonem cystersów rozpoczął w latach 70. XX wieku. Przez wiele lat studiował dzieje i kulturę tego zakonu. W 1983 roku założył Zespół do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce, działający w Instytucie Historii UAM w Poznaniu. W latach 1985-1989 był członkiem Centre Européen de Recherche sur les Congrégations et les Ordres Religieux działającego przy Université de Saint-Étienne we Francji.

Bardzo wymownie w tym względzie brzmi fragment wypowiedzi Pana Profesora: „Im bardziej wgłębiałem się w poszczególne zagadnienia [związane z dziejami i kulturą cystersów], tym szerzej otwierały się przepastne archiwa z nowymi źródłami – archiwa *sensu stricto* i archiwum ziemi, gdzie zdeponowane były nowe, nierozpoznane dotychczas zasoby źródłowe” (2017). Badania te znalazły wyraz w ponad 500 publikacjach naukowych i popularnonaukowych związanych z Zakonem Cysterskim.

Na początku swojej kariery zawodowej (w latach 1976, 1978, 1980) uczestniczył w badaniach rzymskiego obozu legionowego – Ekspedycja Archeologiczna „Novae” (w Bułgarii).

W latach 1982-2008 kierował Ekspedycją Archeologiczną „Łekno” i zainicjował interdyscyplinarne badania łekneńskiego kompleksu osadniczego, które do-

prowadziły do spektakularnego odkrycia m.in. relikwii przedromańskiej rotundy, związanej z grodem w Łeknie, powstałej przed fundacją klasztoru cystersów, a także kościoła i zabudowań klasztornych. Interdyscyplinarne badania w Łeknie w znaczący sposób pogłębiły wiedzę o szarych braciach i Zakonie Cysterskim na ziemiach polskich. W ramach wieloaspektowych badań terenowych łekneńskiego centrum osadniczego Pan Profesor współpracował m.in. z Tomaszem Kasprowiczem, Elżbietą Miłosz, Piotrem Namiotą i Maciejem Przybyłem (z UAM i Muzeum Archeologicznego w Poznaniu). Badania te realizowane były przy współpracy archeologów, historyków i antropologów z wykorzystaniem nowoczesnych, niekiedy pionierskich, metod (datowanie metodą ¹⁴C węgla drzewnych z zapraw murarskich obiektów architektonicznych). Wiele tych opracowań ukazało się w sześciu tomach *Studiów i materiałów do dziejów Pałuk*, które redagował. Dumny był, że w badaniach wykopaliskowych w Łeknie brało udział kilkuset studentów, którzy obecnie pełnią odpowiedzialne funkcje w różnych instytucjach. Była to znakomita szkoła (prze)życia, zarazem niezapomniana dwumiesięczna (czasem dłuższa) przygoda naukowa.

W kręgu zainteresowań naukowych prof. A.M. Wyrwy była także historia archeologii i muzealnictwa, zwłaszcza dzieje badań Ostrowa Lednickiego. Doceniał szczególnie rolę hrabiego Albina Węsierskiego, pierwszego opiekuna piastowskiej wyspy. Miał świadomość, że Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w dużym stopniu kontynuuje dzieło rozpoczęte przez tego patriotę i miłośnika starożytności (w 2021 roku odnalazł – jak dotychczas jedyne – fotografie Hrabiego).

Od 1992 roku był koordynatorem naukowym prac nad organizacją szlaku cysterskiego w Wielkopolsce oraz konsultantem naukowym badań archeologiczno-architektonicznych na obiektach pocysterskich w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim, a od 2003 roku Przewodniczącym Rady Koordynacyjnej Szlaku Cysterskiego w Polsce przy opacie Prezesie Polskiej Kongregacji Cystersów. Był także członkiem Rady Programowej ds. Szlaku Piastowskiego, powołanej w 2011 roku przez pana Marka Woźniaka, Marszałka Województwa Wielkopolskiego.

Podziwialiśmy niespożyte siły i tysiące pomysłów Pana Profesora. Nie oszczędzał się – był obecny w wielu gremiach uczelnianych, muzealnych i pozanaukowych; zawsze miał czas, by przyjąć nowe obowiązki, łagodzić spory czy udzielać rad. Aktywnie działał m.in.: w Uniwersyteckim Centrum Archeologii Średniowiecza i Nowożytności przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (od 1992), Instytucie Geografii Historycznej Kościoła w Polsce przy KUL w Lublinie (od 2001), Komisji Historii Architektury Sakralnej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS (od 2007), Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, w Oddziale Wielkopolskim Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich (wiceprezes i członek zarządu [przez kilka kadencji]), Towarzystwie Miłośników Łekna (założyciel), Towarzystwie Przyjaciół Ziemi Pałuckiej w Wągrowcu (od 2000), Towarzystwie Miłośników Miasta

Poznania (od 2001). W latach 1998-2002 był członkiem Rady Muzeum przy Muzeum Okręgowym Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, od 2002 roku członkiem Rady Muzeum przy Muzeum Regionalnym w Wągrowcu (a w latach 2002-2006 jej przewodniczącym), członkiem Rady Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej UAM w Poznaniu (od 2005) i Rady Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (od 2019).

Za badania i działalność naukowo-dydaktyczną otrzymał wiele nagród na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz wyróżnień i listów gratulacyjnych od władz m.in. Wągrowca i Wielenia. W 2005 roku został wyróżniony Nagrodą Marszałka Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie upowszechniania i ochrony dóbr kultury, w 2006 roku – za badania nad cystersami w Polsce – Srebrny Pierścień Milenijny Archidiecezji Wrocławskiej, ustanowionym przez kard. Henryka Gulbinowicza. Ponadto był uhonorowany m.in. Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”, Odznaką Honorową „Za Zasługi dla Województwa Wielkopolskiego”.

Od 2008 roku Pan Profesor pełnił funkcję Dyrektora Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. W tym czasie rozszerzył zakres swoich zainteresowań naukowych o badania nad początkami chrześcijaństwa w Polsce i dzieje stołeczno-rezydencjonalnego ośrodka pierwszych Piastów na Ostrowie Lednickim. Angażował się w zarządzanie Instytucją Kultury Samorządu Województwa Wielkopolskiego. Wyrazem tego są przeprowadzone na niespotykaną skalę, wieloaspektowe, specjalistyczne badania poszczególnych kategorii zabytków z badań archeologicznych (włączone do zbiorów Muzeum) oraz liczne publikacje. Niestrudzony i wymagający jako redaktor naczelny „Studiów Lednickich” dążył do rozwoju czasopisma i nadania mu ogólnopolskiego i międzynarodowego charakteru. W 2009 roku zreorganizował „Bibliotekę Studiów Lednickich”, wydzielając w jej ramach pięć serii obejmujących odrębne typy publikacji o różnicowanym zakresie merytorycznym. Był pomysłodawcą i redaktorem periodyku „Museion Poloniae Maioris”. Z Jego inicjatywy Zarząd Województwa Wielkopolskiego w 2009 roku podjął Uchwałę o ustanowieniu prestiżowej „Nagrody Lednickiego Orła Piastowskiego”, która corocznie jest przyznawana za wybitne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych i upowszechnianie wiedzy o roli dynastii piastowskiej w historii Polski i Europy oraz ochronę piastowskiego dziedzictwa kulturowego.

Jako dyrektor miał wizję „swojego (i naszego) muzeum”. Często na spotkaniach, które dotyczyły nowych projektów powtarzał: „ja już to widzę”. Za Jego sprawą Muzeum zostało włączone w organizację obchodów 1050. rocznicy chrztu księcia Mieszka I i symbolicznego chrztu Polski. Kulminacją wielu wydarzeń zorganizowanych przez Muzeum, związanych z tymi obchodami były państwowo-kościelne uroczystości na Ostrowie Lednickim 14 kwietnia 2016 roku. Z wielkim zaangażowaniem starał się promować historyczne znaczenie dokumentu fundacyjnego klasztoru w Łeknie z 1153 roku, najdawniejszego dokumentu znajdującego się w polskich archiwach. Profesor A.M. Wyrwa był inicjatorem pere-

grynacji tego ważnego dokumentu do źródeł, czyli do Łekna, z okazji jego wpisu na krajową listę UNESCO „Pamięć Świata”.

W ostatnich latach działalności naukowo-badawczej i organizacyjno-administracyjnej całe serce i siły oddał Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy; wytrwale dążył, by pełniło rolę kluczowego w skali kraju, centralnego ośrodka naukowo-wystawienniczo-edukacyjnego, związanego z początkami państwa polskiego, dynastii piastowskiej i początkami chrześcijaństwa w Polsce. W tym celu przeprowadził wiele ważnych inwestycji, w tym jedną z największych w ponad 50-letniej historii Muzeum, pn. „Dziedzictwo Pierwszych Piastów – rozbudowa infrastruktury magazynowo-konserwatorsko-wystawienniczej Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy”. Tym samym zrealizował wielkie marzenie kilku generacji badaczy i muzealników, zapoczątkowane w 1856 roku przez Albina Węsierskiego, o godnym prezentowaniu dziedzictwa Ostrowa Lednickiego zwiedzającym.

I tak, 7 października 2022 roku za pośrednictwem połączenia on-line, Pan Profesor brał udział w otwarciu nowego budynku i zakończeniu drugiego etapu inwestycji. Po uroczystości snuł plany realizacji trzeciego, ostatniego z zaplanowanych etapów rozbudowy infrastruktury Muzeum. Przy tym projekcie wytrwale pracował do końca, pomimo ciężkiej choroby zarządzał instytucją i inwestycją. Zmarł 17 listopada 2022 roku.

„Nie tak się umawialiśmy Panie Profesorze, nie tak...” – ciągle brzmią słowa pożegnania pana Marka Woźniaka, Marszałka Województwa Wielkopolskiego, bo przecież jeszcze tyle niedokończonego, nasz Mistrzu i Przyjacielu, ...i każdego 16 maja, w święto patrona Polski, św. Andrzeja Boboli, na wyspie bicie dzwonu Mieszko i Dobrawa, będzie nam i Ciebie przypominało – bo to Twoje imieniny, Panie Dyrektorze!

Andrzej Kowalczyk, Jakub Linetty, Andrzej Sikorski